

IRAQI
Academic Scientific Journals

العراقية
المجلات الأكاديمية العلمية

ISSN: 2663-9033 (Online) | ISSN: 2616-6224 (Print)

Journal of Language Studies

Contents available at: <http://www.iasj.net/iasj/journal/356/about>

Developing students' emotional intelligence in the curriculum

Hawar Omar *

His Teacher at sulamaniyah Industrial Preparatory School for Girls

Hawaramen80@gmail.com

Received: 22/ 9 /2023 , Accepted: 4 / 10 /2023, Online Published: 31 / 10 / 2023

© This is an open Access Article under The Cc by LICENSE

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Abstract

This research presents the identification and development of students' emotional intelligence and implementation and use in the curriculum, which is a scientific research of educational language, the main step to improve students' abilities, thinking, problem solving and developing self-abilities Emotional in the textbook in order to develop and transfer information, stimulate, activate and guide students, which is achieved through education and training, based on the theory of emotional intelligence and learning theory and the main tasks that should be in the program The results of emotional intelligence have been worked on. Because of the importance of discussing the theory in detail, only the theoretical aspects of the study have been presented.

Keywords: Emotional Intelligence, Intelligence, Curriculum, .Problem Solving, Mind.

* **Corresponding Author:** Hawar Omar , **Email:** Hawaramen80@gmail.com

Affiliation: His Teacher at sulamaniyah Industrial Preparatory School for Girls University - Iraq

تنمية الذكاء العاطفي للطلاب في البرنامج الدراسي

هوار عمر فقي امين

معلمه في اعدادية صناعة السليمانية للبنات

المستخلص

هذا البحث التعرف على الذكاء العاطفي للطلاب وتنميته وتطبيقه واستخدامه في المناهج الدراسية ، وهو عبارة عن بحث علمي للغة التربوية ، والخطوة الرئيسية لتحسين قدرات الطلاب وتفكيرهم وحل المشكلات وتنمية القدرات الذاتية العاطفية في كتاب مدرسي من أجل تطوير ونقل المعلومات وتحفيز وتنشيط وتوجيه الطلاب ، وهو ما يتحقق من خلال التعليم والتدريب ، بناءً على نظرية الذكاء العاطفي ونظرية التعلم والمهام الرئيسية التي يجب أن تكون في البرنامج. نتائج الذكاء العاطفي لها نظراً لأهمية مناقشة النظرية بالتفصيل ، فقد تم عرض الجوانب النظرية للدراسة فقط.

الكلمات الدالة: الذكاء العاطفي ، الذكاء ، المنهج ، حل المشكلات ، العقل

پەرەدان بە زیرهکیی سۆزدارى قوتابى له پرۆگرامى خویندندا

م.ی. ههوار عومەر فهقی ئەمین

مامۆستا له وهزارهتی پهروهردە

پوختەى توێژینهوه:

ئهم توێژینهوهیه دیاریکردن و دەستنیشانکردن و پێشخستنی زیرهکیی سۆزداریی قوتابی و جێبهجێکردن و بهکارهێنانی له نێو پرۆگرامی خویندندا دهخاتهروو، که توێژینهوهیهکی زانستی زمانى پهروهردیهیه، ههنگاوی سههرکی بهروپیشبردنی ئاستی خویندکارو بهرزکردنهوهی توانست و توانا و بیرکردنهوه و چارهسهری کێشه و برههوان به توانا خودیهکانه، ئامانجی توێژینهوهکه به گشتی بهکارهێنان و پهیرهوکردنی بنهماکانی زیرهکیی سۆزداریهی له نێو کتیبی خویندندا به مهبهستی پهروهردان و گواستنهوهی زانیاری و وروژاندن و بهگهڕخستن و ئاراستهکردنی قوتابی، که له

رئگه‌ی خویندن و راهیانوه دهسته‌بهرده‌بیت، ئەمەش بە پشتبەستن بە تیۆری زیره‌کیی سۆزداریی و تیۆری فیربون که (مۆدیلی فیربون بە دۆزینەوه، مۆدیلی وەرگرتنی سۆزداریی، مۆدیلی توانای زیره‌کیی Goleman ، بەرئومبەردنی ریکخستنی-خودی، مۆدیلی توانستی زیره‌کیی سۆزداریی Bar-on ، مۆدیلی توانای زیره‌کیی سۆزداریی Mayer, Salovary and Caruso)، ئەو ئەرکه‌ی سەرکه‌ییانە‌ی پێویستە لە پرۆگرامدا هەبێت خراوتەر وو، لە توێژینەوه‌که‌دا بنەماو تیۆرییەکان و دەرئەنجامەکانی زیره‌کیی سۆزداریی کاری لە سەر کراوه، لە بەر گرنگی باسکردنی وردی تیۆرییەکه، توێژینەوه‌که‌ تەنها لایەنی تیۆری خراوتەر وو، لە ئەنجامدا ئەو نیشاندراره که لایەنیکی گرنگی لە پەروەردە و فیربون و فیرکردندا بایەخدا بە گەشەدان بە زیره‌کی سۆزداریی قوتابی، پێشنیارده‌که‌م بە گرنگیپێدانی ئەم لایەنه له لایەن دانەرانی ناوهرۆکی کتیبی خویندن. کلێله وشه (زیره‌کیی سۆزداریی، زیره‌کیی، پرۆگرامی خویندن، چارەسەری کێشه، هۆش و بیر)

پێشه‌کی:

پرۆگرامی خویندن و کەرسته‌کانی، سیسته‌میکي پیکه‌وه‌به‌ستران، که پیکهاتەو ناوهرۆکی پەروەردە پیکه‌هینن، پرۆگرامیش لە سەر بناغە‌ی کۆزانیا‌ری و وه‌لامدانەوه‌ی هەموو ئەو پرسیا‌رانە‌ی، که بۆ بەروپێشبردنی پەروەردە هاتونه‌تە‌کایه‌وه‌ دادەرئێژریت، لێره‌شدا ئەو پرسیا‌رانه‌ دەرئێژریت، که نایا مه‌به‌ست و نامانجی پەروەردە چیه‌؟ ئەو بابەتانه‌ چین، که ده‌بیت له پرۆگرامی خویندندا هەبیت؟ چون ئاستی زیره‌کیی و لێهاتویی قوتابی بەرزده‌کریته‌وه‌؟ خویندن چ کاریگه‌رییه‌کی له چارەسەرکردنی کێشه‌دا هه‌یه‌؟ نامانجی سەرکه‌ی ئەم توێژینەوه‌یه‌ وه‌لامدانەوه‌ی هه‌ریه‌ک له ئەم پرسیا‌رانە‌یه‌و جیه‌جیکردنی له‌ دارشتنی پرۆگرامی خویندندا، ئاراسته‌و گرنگی پرۆسه‌ی فیربون و فیرکردن و بەروپێشبردنی دەرده‌خات.

گرنگی ئەم توێژینەوه‌یه‌ ئەوه‌یه، که هه‌ولێکه‌ بۆ بناغە‌ دارشتنی پرۆگرامی خویندن به‌شێوه‌یه‌کی زانستیانه‌ به‌ دیاریکردن و ده‌ستنیشانکردنی لایه‌نه‌ گرنگه‌کانی زیره‌کیی سۆزداریی و سوده‌هرگرتن و بایه‌خدان به‌ ئەم لایه‌نه‌.

توێژینەوه‌که‌ زیاتر سودی له‌ سەرچاوه‌ی ئینگلیزی وەرگرتوه، چونکه‌ به‌ زمانی کوردی له‌م باره‌وه‌ سەرچاوه‌ی پێویست بە‌ده‌ست نییه‌، که له‌ پێشه‌کی و دوو به‌ش و ئەنجام و سەرچاوه‌ پیکدیت: به‌شی یه‌که‌م پیکدیت له‌ زیره‌کیی، چه‌مکی زیره‌کیی سۆزداریی، تیۆره‌کانی په‌یوه‌ست به‌ فیربون به‌ زیره‌کیی سۆزداریی (مۆدیلی فیربون به‌ دۆزینەوه‌، مۆدیلی وەرگرتنی سۆزداریی، مۆدیلی توانای زیره‌کیی Goleman ، بەرئومبەردنی ریکخستنی-خودی، مۆدیلی توانستی زیره‌کیی سۆزداریی Bar-on ، مۆدیلی توانای زیره‌کیی سۆزداریی Mayer, Salovary and Caruso))، ده‌مارزانی په‌یوه‌ست به‌ زیره‌کیی سۆزداریی. به‌شی دووه‌م پیکدیت له‌ سودی زیره‌کیی سۆزداریی له‌ فیربوندا، په‌یره‌وه‌کردنی مۆدیلی تیۆری فیربون و زیره‌کی سۆزداریی له‌ پرۆگرامدا (ئه‌رکی پرۆگرامی خویندن، پەروەردەو پرۆگرام، په‌یره‌وه‌کردنی مۆدیلی تیۆری فیربون و زیره‌کی سۆزداریی له‌ پرۆگرامدا).

بهشی بهکهم

تاک له وهگرتن و فیربون و خهزنگردنی زانیاری و خوبه ریوه بردن و بون به سهکردهو درکردن به هستهکان و چارهسهری کیشهدا جیاوازه، ههس نهم جیاوازیهش هوکاره بو جیاوازی زیرهکی له نیوان تاکهکاندا، که قوتابیش بهشیکه له تاکی نیو نهتهوه، ههس لهبهر نهوه بایهخدان به قوتابی و گرنگیدان به تواناکانیان و بهرنامهدارشتن و دانانی پروگرامیک که پهره به قوتابی بدات، نهرکی سیستهمی پهروهدهیه، یهکیک له بوارهکان پهردانه به زیرهکی سوزداری قوتابی، دیاریکردنی مؤدیلهکانی زیرهکی سوزداری و ناساندنی چهکی زیرهکی سوزداری سنوری نهم بهشه دهگریتهوه. له ههمان کاتدا گرنگیدان به رۆلی میشک و سیستهمی دهماری و جیاکردنهوی سهنهتری سوزداری له میشکدا پیویسته لهم توژیینهوهیهدا، که ههلهستیت به پیدانی ههست و سوزداری و بهرپرسه له بیرکردنهوهو ژیری، که نایا چ بهشیکه میشک پهیهندییان به زیرهکی سوزداریهوه ههیه.

۱/۱: زیرهکی

زیرهکی زارویهکی کونه سهرمتا له لایهن یونانییهکان بهکارهات، که (نهرستو به لایهنیکی درکردن وهک یادگه، چارهسهری کیشهی دهنیت، Descartes پیناسهی زیرهکی دهکات وهک توانای دادومریکردنی راست له ههله¹)، زیرهکی نهو توانستهیه که تاک ههیهتی، بهلام پیویستی به بهگهرخستن و فراوانکردن ههیه، تا بتوانیت نهو توانایهی که ههیهتی گهشهی پیدات و پهیهپیدات، نهمهش پیویستی به فیربون و هاندان ههیه، هاندان چ له ناوهندی خویندن چ له خیزان وکومهلگه، کهواته فیربون، خویندن، خیزان، کومهل هوکاری سهرهکین بو دوزینهوهو چالاکردنی زیرهکی تاک.

زانیان ههس یهکهیان چند جوریک زیرهکییان دیاریکرده، که بریتین له²: زیرهکی زارهکی؛ زیرهکی لوژیکی؛ زیرهکی بیرکاری؛ زیرهکی شوینی؛ زیرهکی جولیهی؛ زیرهکی موسیقی؛ زیرهکی پهیهندی کهسی و دهوروبه؛ زیرهکی زمانهوانی؛ زیرهکی زانستی؛ زیرهکی کهسناسی؛ زیرهکی نهمونکاری؛ زیرهکی بینراو؛ زیرهکی خودناسی.

E. L. Thorndike (1920) سئ جور زیرهکی ناساندوه³: میکانیکی، کومه لایهتی، نهمستراکت، دهلنیت تاک بهشیک له زیرهکی ههیه، بهلام بری زیرهکییان جیاوازه. (Sternberg) نهمازه به سئ جور زیرهکی دهکات، که مهرج نییه تاک ههس سئ جور زیرهکی ههیت، له جیاتی نهوه پیویسته خالی بههیزو لاواز دیاریبکریت، نهمگر له ناوچهیهک زیرهکییهکه بههیزبوو، نهوا پیویسته به گویرهی

¹ Namrata Punia, D. Jayanti Dutta, D. Yukti Sharma (2015: 967)

² ههوار عومر فهقن نهمین (۲۰۱۵)

³ Namrata Punia, D. Jayanti Dutta, D. Yukti Sharma (2015: 967)

به هیزی بنیاتبهریت، ئهگهر له ناوچهیهك زیرهکییهکه بی هیزیبوو، ئهوا پنیویسته ئهم بواره چاکبهریت یان ریگییهك بدوزریتهوه بو قهرهوبوکردهوهی بی هیزییهکه. (4).

قوتابخانهو پروگرام و ماموستا هاندرو و هاوکارن بو دیاریکردن و دوزینهوهی توانستی قوتابی و زیرهکییان، ریگییهك دهییت هم قوتابی ئارهزوی بو خویندن و فیرون ههبییت، هم له لایهکی تر قوتابی گهشه به زیرهکی دهوات و له دواروژدا سرکهوتوودهییت له کارمکانی و تاکیکی به بهرهم و چالاک و دروستکهری لیدروستهبییت.

2/1: چه مکی زیرهکی سۆرداری

زیرهکی سۆرداری بریتییه له توانای دیاریکردن و ههلسهنگاندن و چاودیریکردنی لایهنی سۆرداری و ویژدانی تاك و كهسانی ترو گروپ. یهکهمجار زاراهه زیرهکی سۆرداری له سالی 1990 (Salovey and Mayer) بهکارهینراوه، که پهیکهری مۆدیلی زیرهکی سۆرداریان دارشت، ههچهنده رهگهکهی زور کونه له تیوری کومه لایهتی و دهرونیدایه، زیرهکی سۆرداری به چهند ریگییهکی جیاواز پیناسهکراوه، بریتییه (له فۆرمی زیرهکی کومه لایهتی، که توانای چاودیریکردنی خودی و ههستی و سۆزی ئهوانی تر لهخۆدهگریت⁵.)، تا جیاوازی له نیوانیاندا بکات، زانیاری سۆرداری له کار و بیرکردنهوهدا سودی لئومردهگیریت، بهکارهینانی ئهم زانیاریانه بو ریپیشاندانی بیرکردنهوهو چالاکیه، زیرهکی سۆرداری توانای لیهاتویی له بیرکردنهوهو دهربرین و ههستکردن و پهیههندیکردن و رهفتاری دروست و ریخستن و بهریوهبردن و چارهسهری کیشدها ههیه، زیرهکی سۆرداری ((گوزارشت له توانای مروف دهکات له چۆنییهتی مامهلهکردنی لهگهه عاتیفهیدا، بهشیومهیهك زورترین بهختهومهری بو خوی و دهوروبهری دهستهبهر بکات. (6))، (Daniel Goleman بیرکردنهوهی سۆرداری بهناگاییه و هک ئهرکیکی نوئ که دهتوانییت فیربینیان یان دهتوانییت بونی ههبییت به خۆرسکی له ناو خهلهکیکی دیاریکراودا. به گویرهی Goleman ههموکهس ههندیک ناستی زیرهکی سۆرداری ههیه و ههکهس دهتوانییت ناستهکهی بهرزبکاتهوه بو سۆرداری خودی و باره سۆردارییهکان. (7) Salovey and Mayer (1990) پیناسهی زیرهکی سۆرداری دهکات و دهلیت: توانای چاودیری ههست و سۆرداری خودی و ئهوانی تره، بو جیاوازیکردن له نیوانیاندا و بهکارهینانی زانیاری بو ریپهیریکردنی چالاک و بیرکردنهوه. Peter Salovey and John Mayer (2002) دهلین: توانایهکه بو ههستکردن و گهیشتن و دروستکردنی سۆرداری بو یارمهتیدانی بیرکردنهوهو تیگهیشتن له سۆرداری و واتای سۆرداری بو بهروهپیشبردنی سۆرداری و گهشهکردنی زیرهکی. Travis Bradberry and Jean Greaves (2009) زیرهکی سۆرداری بریتییه له: توانای ناسینهوهو تیگهیشتنی سۆرداری خودی و ئهوانی تره، که توانای بهکارهینانی بهناگاییه بو بهریوهبردنی پهیههندی و رهفتاری

⁴ www.glencoe.mheducation.com

⁵ Jerome Bruner، (2014:13)

یاسر العیته، و. کمال شیخ حسن (2007:14)

⁷ D. Haybat Abdul Samad(2014:208)

خودی.⁸)، به واته زیرهکیی سۆزداری توانای ناسینهوهی سۆزه بۆ گهیشتن و بهکارهینان و یارمهتیدان و پشتگیریکردنی پرۆسهی زانین، تواناکانی زیرهکی سۆزداری پیناسه دهکات⁹:

• به وردی ههستکردن به ههستهکان له خۆی و کهسانی تردا؛

• بهکارهینانی ههستهکان بۆ ئاسانکاری بیرکردنهوه؛

• تیگهیشتن له مانا سۆزدارییهکان؛

• بهرپوهبردنی ههستهکان.

سۆزداری بهشداری له ههموو لایهنیکی مرۆفدا دهکات، بۆ نمونه: ههموو چالاکییهکان، بریارهکان، بیرکردنهوهیان بهکاردههینن بۆ بهرپوهبردنی سۆزهکانیان له لایهن خۆیانوه، چهیمکی زیرهکیی سۆزداری دههینته پپوهریکی زۆر گرنگ بۆ کۆزانیری تاک، لیهاتویی و بهتوانایی له شوینی کار، قوتابخانه، ژیانی کهسی. که یاری زیرهکیی سۆزداری رۆلی گرنگی له توانای کار، هاندان، بریاردان، دروستکردنی سههرکردهو بهرپوهبهری سههرکهوتودا ههیه. بهمجۆره جیههچیکردنی ریسای زیرهکیی سۆزداری له پهروهردو خویندنی بالآ دهتواننیت سودی زۆر به قوتابی بگهیهنیت، بهوهی لیهاتویی زیاتر دروستدهکات له بواریهکانیاندا. ههیهک له لیهاتویی و ههست و سۆزهکان پهیههندیان به ژیانی رۆژانهوه ههیه. زۆربهی توپژینهوهکان که لهم بارهوه نوسراون، ئهوه نیشانددهن، که سۆزداری دروستکهوه بهشداریدهکات له بهرزکردنهوهی تواناکان و دروستکردنی بریاری باشتتر له ههر دوو ژیانی تاییهتی و کاردا.

بناغهی لیهاتویی زیرهکیی سۆزداری (بریتییه له بهئاگایی، ههلسهنگاندن، تیگهیشتن، نهرمی، کاریگهری، باوهربهخوبون، رابهریکردن، لیهاتووی زیرهکیی سۆزداری دهتواننیت کاری ئالۆز چاکبکات و جیههچیبکات و تهواویبکات، ئارامبیت له کاتی تورهی، هاوکاری دهوربهس بکات و نیگهرانیان کۆنترۆلبکات.¹⁰)، بهمپیه ئاستی بهرزی زیرهکیی سۆزداری توانای بهرپوهبردن و ریکهستنی سۆزداری خودی و دهوروبهوه.

۲/۱: تیورهکانی پهیههست به فیربون و زیرهکیی سۆزداری

دیداکتیک مسیۆدۆلۆژی فیربونه، (بریتییه له تیۆرو کارهیکردنی بهرجهستهیهانهی فیربون و فیرکردن پوختهی پهسنکردن و خستههرووی تیۆرهکانی فیربونی پیداکۆکی زمانه، ئهم بابتهه فرههسپۆری، نیوانزانستی، کیلگهی گهیهنههری، چارهسهری کیشه و... تادییه، (pica) روهبری

⁸ Jerome Bruner, (2014:24)

⁹<https://core.ac.uk>

¹⁰ Jerome Bruner, (2014:13)

ئەم بابەتەى بە (پىروگرام) ديارىكردوه، كه له دانانى پروگرامى خویندندا پىويسته رهچاوى فرەپسپورى و نيوانزانستى و فرە تيورى بابەتەكه بکەين.11)

له پرسەى پەروەردەدا قوتابى چەقە* بۆ بەرجەستەکردنى و دۆزینەهوى تواناو لىهاتوييه خودبىهکانى، ماموستاش هۆکارىک و رىنیشاندەرىکە بۆ ئاسانکاریى و وروژاندن و درکپىکردنى تواناکانى قوتابى، هەریەک له ئەم تيورانە ئاراستەو رىگای فيربونى قوتابى دەستنىشاندهکات، پرسەکەش وایکردوه زۆربەى لایەنە پىسپورى و زانستەکان کاردەکەن و هەول بۆ بەروپىشبردنى پرسەى فيربون بەدن، له ئەم تويزینەهوىدا ئەو تيورو مۆدىلانە دەخەینەر وو، كه پەيوەستن بە بابەتە سەرەکیهکەمانهوه، هۆکارن بۆ ئەوهى له دارشتنى پروگرامى خویندندا رهچاوبکرین و بایەخى تەواوى پى بدریت، كه بریتیین له:

۱-۲/۱: تيورى فيربون بە دۆزینەهوه (Theory of Discovery Learning)

تيورى فيربون بە دۆزینەهوه له سەر بنەماى فراوانى تيورى بنیادگەریه، كه بایەخ بە تاک دەدات، وەك رابەرىكى لىكۆلینەهوى پەروەردەى، كه هۆکارىکە بۆ پیناسەکردن و ئامادەکردنى ئەوهى بە كام رىگا تاک فيردەبیت.

Jerome S. Bruner بۆ یەكەمجار تيورى فيربون بە دۆزینەهوى پيشكەشکرد له سالى ۱۹۶۰ بەناوى The Process of Education (به بۆچونى ئەم مۆدىله، وا باشتره بۆ قوتابى كه راستىهكان بدۆزیتەهوه پەيوەستیانبكات بەیەكەوه.12)، قوتابى بە هۆى لىهاتويى و ئەو كۆزانىارى و رەهینانەى كه فيربوه، هەول بۆ دۆزینەهوى زانىارى نوى و راستى و پىكەوهبەستنىان بە زانىارى كۆنەهوه دەدات، لىرەشەوه بە هۆى بەدواداگەران، سەرنجدان، پرسىارکردن، تاقىکردنەوه، بىرکردنەوه گەران بە دواى كۆزانىارىهكان له سەر خودو دەوروبەر چىتردەبیت، لهگەل زانىارى نوى و جیهانیدا کارلێكەكەت، له ئەنجامدا توانایهكى باشى له بارودۆخ و چارەسەرکردنى كیشەكاندا دەبیت.

Jerome Bruner دوو ئامانجى بۆ تيورى فيربون بە دۆزینەهوه ديارىكردوه¹³:

۱- دەبیت كار بە تيورى فيربون بە دۆزینەهوه بکەين، وەك پالوتەیهك كه له سەر بنەماى فراوانى تيورى بنیادگەریه، كه بایەخ بە تاک دەدات.

۲- دەبیت كار بە تيورى فيربون بە دۆزینەهوه بکەين، وەك رابەرىكى لىكۆلینەهوى پەروەردەى، كه هۆکارىکە بۆ پیناسەکردن و ئامادەکردنى ئەوهى كه بە كام رىگا تاک فيردەبیت.

هەوار عومەر فەقنى ئەمىن (۲۰۱۵: ۱۱)

ئەم چەقوونە بەپى فەلسەفەى پەروەردەى*

هەوار عومەر فەقنى ئەمىن (۲۰۱۵: ۲۵) 12

13 <http://general.utpb.edu>

(به دريژايي فيربون، قوتابي كليلي دوزينهوهي بنهما گرنهگهكانه له پرؤسهي فيربوني خوديدا. 14)،
ئهم مؤديله هاني قوتابي دهديات بو پرسيارکردن و دارشتني وهلام و بهدهستهيناني بنهماي گشتي و
فراوانکردن و پيشخستني ئهو نهمونهي و مريگرتوه.

فيريون به دوزينهوه جوړيکه له ستراتيژي پيکهاتهي فيربون، که (ريگهدهديات قوتابي به سهرنجدان
وهلامهكان بدوزيتهوه، که ئهمه بناغهيکه بو قوتابي لهگهل دهوروبهدا کارليکبات له ريگهي
سهرنجدان و چارهسهری بابهت، جهنگان و تيرامان له پرسيارو گفتوگوکان يان نهجامداني
تاقيرکردنهوهکان. 15) ئهم بناغهي ش قوتابي به سهرنجدان و دوزينهوهي وهلام و کاراميي و
چارهسهری بابهت هکان کارليک لهگهل دهوروبهدا دهکات، ليرشهوه قوتابي تواناي بو دهگهريتهوه
زياتر ههولدهديات و متمانهي به خود زياددهبيت.

يکيک له گرنهگيهکانی ئهم تيوره ئهويه، که قوتابي رادههينريت، پرسياربات وهک ريگايهک بو
دوزينهوهي زانياريهکان، زورکات قوتابي پرسياری ئراستهکراو له ماموستاو بابهتي خويندن
دهکات به ريگاي ياريکردن، گروپ، پرسيارکردن، ... تاد، ئهمهش له نهجامي بيرکردنهوه
سهرنجدان لهو ناکوکی و دژيهکيهي له نيوان پرسيارو ناوهرؤکه دوبارهکانی ناو پروگرامدا ههيه.

پرؤسهي فيربون به دوزينهوه گرنگی و بايهخيپدانی له پرؤسهي پهروهدهدا بریتيه له 16:

- 1- زيادکردنی زیرهکی و ژيري شاراه؛
  - 2- گورینی بههاکان له دهرهکيهوه بو ناوهکی؛
  - 3- باشتکردنی يادگهي دريژخايان؛
  - 4- هاندان بو فيربون و دوزينهوه دهرنهجام.
- ماموستا رولي گرنهگ دهبيت له هاوکاريکردن و يارمهتيدانی قوتابي بو دوزينهوهي زانياريهکان،
چونکه ههمو فيربونيک دوزينهوهيهک لهخودهگريت، ئهو بنهمايانهي که پهيوهستيان لهگهل تيوري
فيريون به دوزينهوهدا ههيهو ريگايهکن بو راهينانی قوتابي بریتين له 17:

- 1- دهبيت راهينان گرنگی به نهمون و دهوروبهدا، که قوتابي ئارمزوو تواناي بو فيربون
دروستبيت (نامادهباش بيت)؛
- 2- دهبيت روان و پيکهاتهي راهينان و ابيت، که قوتابي بتوانيت به ئاسانی تيبگات. (ريخراو
بيت)؛
- 3- دهبيت راهينان ديزينهکهي و ابيت، که ليکدانهوهي ئاسان و له ههمان کاتدا پريت له کهلين و
بوشايي (به دواي زانياری بگهريت).

Emotional Quotient سۆزداری وهرگرتنی تیوری و 2-2/1 :Theory of

¹⁴ Jerome Bruner, 2014

¹⁵ <http://www.medies.net>

¹⁶ Tota Martaida, Nurdin Bukit, Eva Marlina Ginting (2017:2)

¹⁷ <http://general.utpb.edu>

یهکیکه لهو تیۆرانهی که له لاین Adele B. Her گهشهیکرد، ههریهک له لیهاتویی ههستی و سۆزداری پهپوهندی رۆژانهیان به ژیان تاکهکانهوه ههیه، به بههاداری زانیاری سۆزداری دهبرارهی پهپوهندی رهوشتی لایهنهکانی دهوروبهری ژیان مرۆف زیادهکات، که ئهم پیکهاتانه دهگریتهوه¹⁸:

- بهئاگایی خودی و کۆنترۆلی خودی Self-Awareness and Self-Control: بریتیه له توانای بهکارهینان و بهریوهبردنی سۆزداری، بهریوهبردنی سۆزداری رونادات بهی زانیاری کاریگهری ئهم سۆزدارییه، تهکنیکی بهئاگایی خودی ئهمانه دهگریتهوه: ۱- ریگای سهرنجدان له وهلامدانهوی خهک و رودای ژیان؛ ۲- ریگای ههلسهنگاندن له وهلامدانهوی یان کارلیککردن لهگهلهستهکان؛ ۳- هاوبهشیکردن لهگهلهستهکان؛ ۴- سهرنجدان له ئامانجهکان؛ ۵- بایهخدان به کارو کاردانهوه؛ ۶- بهدواداگرانی فیدباک (خۆراکی ههنگهراوهی میشک)؛ ۷- پاراستنی ههستهکان.

- هاوسۆزی Empathy: بریتیه له توانای گوینگرتن و بریاردان و تیگهپهستن له بیرکردنهوه، ههست، پیوستی ئهوانی تر. ههروهها توانای بهدهستهپانی خهک له ههستی گرنگ، بنیاتنانی متمانه، پهپوهندی قول؛
- کاریگهری کهسی Personal Influence: بریتیه له لیهاتویی و شارمزیی له توانای ژیان بۆ ژیانکردن له سهه بنهمای وانا، بهها، راستی.

۲-۲/۱: تیۆری توانای زیرهکی سۆزداری (Goleman's EI) Goleman's EI : performance Theory

تیۆرکه بناغهی درککردنه، جهختهکات لهوهی که چون سۆزداری کار له بیرکردنهوه، رهفتاری راهینراو، دروستکردنی بریارداهکات، له سهه بنهمای لیهاتویی وهک نازارهکی درکپیکردن، که یارمهتی کهسیتی و کاریگهری سۆزداری دهکات.

به پنی Goleman زیرهکی سۆزداری هیشویهکه له لیهاتویی و توانست، بهشیهیهکی بهرفراوان جهخت له توانست و لیهاتویی، که نهگارهو سههرکرده بهگهردهخات، دهکاتهوه، ئهم بهشانه دهخاته روو¹⁹: ۱- بهئاگایی خودی سۆزداری؛ ۲- کۆنترۆلی خودی سۆزدار؛ ۳- توانای راهاتن؛ ۴- ریکهستنی نهجام؛ ۵- بۆچونی نهزینی؛ ۶- کاریگهری؛ ۷- راهینهری و نامۆزگاری؛ ۸- هاوسۆزی؛ ۹- بهریوهبردنی کیشه؛ ۱۰- کاری به کۆمهله؛ ۱۱- بهئاگایی ریکهراوهیی؛ ۱۲- رابهری بیروکه.

Goleman باومری وایه (وهگرنتی لیهاتویی زیرهکی سۆزداری به هوی وپستی فیربون و ههلی پراکتیکیهوه دهبیت، راهینانی پروگرام پیوسته، ههندیک ماموستا راهینانی پروگرام و پهروهده

¹⁸ Namrata Punia, D. Jayanti Dutta, D. Yukti Sharma (2015: 971-972)

¹⁹ <https://positivepsychology.com/emotional-intelligence-theories/>

له خودی بیرۆکه دروستدەمەن، که په‌یوه‌ندی له نیوان فیروبون و می‌شکدا هه‌یه. ²⁰)، لی‌ره‌شه‌وه گرنگی و بایه‌خدان به زیره‌کیی سۆزداری دهرده‌که‌وێت له بواری فیروبوندا، چونکه فیروبون و وهرگرنتی زانیاری و شیکردنه‌وه‌ی راهینان به به‌کاره‌ینانی سۆزداری، هۆکاری سه‌ره‌کی سو‌دوهرگرنته له گه‌یاندنی بیرۆکه‌کان و خه‌زنکردنی زانیاری و گه‌یاندن و به‌بیره‌اتنه‌وه‌و به‌ده‌سته‌یه‌نانه‌وه.

بیرۆکه‌ی زیره‌کیی سۆزداری، له پینچ پیکه‌اته‌ی جیاواز پیکدیت، له لایهن Daniel Goleman پینشکه‌شکرا، هاوبه‌شیه‌کی له‌گه‌ڵ پیکه‌اته‌ی مۆدیلی پینشتردا هه‌یه، بریتیه‌یه له ²¹:

- به‌ئاگایی - خودی **self-awareness** : مه‌به‌ست له به‌ئاگایی خودی و کۆنترۆڵکردنی خودی و تیگه‌یه‌شتنی خودیه‌یه، ئاماژه به توانای ناسین و تیگه‌یه‌شتنی سۆزداری ده‌کات، که چۆن هه‌سته‌که‌یه‌ت و ده‌توانیت به وردی حاله‌تی سۆزداریی خودی هه‌لبه‌سه‌نگینیت؟ و چۆن تاک هه‌ست به چالاکی، میزاج، سۆز، کاریگه‌ری ده‌کات؟ به‌ئاگایی خودی ناسینه‌وه ده‌گرێته‌وه چۆن هه‌سته‌که‌یه‌ت و چی ده‌که‌یه‌ت له کاتی په‌یوه‌ندی و ناسینه‌وه‌ی تاکه‌کان، که په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ کردنه‌وه‌ی ئەزمونی جیاوازو بیرۆکه‌ی نوێ و فیروبونی فۆرمی کارلیککردنی کۆمه‌لایه‌تیدا هه‌یه. که پیکدیت له: - به‌ئاگایی خودی سۆزداری (خۆیندنه‌وه‌ی سۆزداریی خودی و ناسینه‌وه‌ی کاریگه‌رییان، خه‌ون و به‌های که‌سی، هاندانی خودی)یه؛ ب- هه‌لبه‌سه‌نگاندنی راستی خودی (زانینی هیزو سنوری خودی، تیگه‌یه‌شتن و زانینی خودی و به‌کاره‌ینانی که‌سی)؛ پ- متمان‌به‌خۆبون (هه‌ستی و ژیری و به‌های خودی و به‌توانایی، توانای که‌سی و کاریگه‌ری له‌گه‌ڵ ئەوانی تر، دلنایایی خودی و ده‌سته‌به‌رکردنی، توانا بۆ دامه‌زراندنی خودی) ده‌گرێته‌وه. تیگه‌یه‌شتنی به‌هیزی و بی‌هیزی خودی و بونی ئاماده‌یی بۆ پشکنینی هه‌ردووکیان، یان له ریگه‌ی بیره‌کردنه‌وه‌ ده‌باره‌ی خۆیان یان باسکردنیان له‌گه‌ڵ ئەوانی تردا.
- ریککاری - خودی **self-regulation** : ئەم لایه‌نه‌ی زیره‌کیی سۆزداری ده‌برینی گونجای سۆز له‌خۆده‌گریت. زیره‌کیی سۆزداری ده‌بیت نهرمییت، مامه‌له له‌گه‌ڵ گۆرینی جیاوازی به‌ریوه‌بردندا بکات، هه‌روه‌ها ئاماژه به بارودۆخی گرژو به‌ئاگایی و وهرگرنتی چالاکی و خاوه‌نداریتیا، له‌وه‌ی چۆن چالاکیه‌کان کاریگه‌رییان له سه‌ر ئەوانی تر هه‌یه.
- لیهاتوی کۆمه‌لایه‌تی **social skills** : ئەم پیکه‌اته‌یه‌ی زیره‌کیی سۆزداری ئاماژه به کارلیککردنی باش له‌گه‌ڵ خه‌ڵکانی تر له سه‌ر بنه‌مای رۆژانه ده‌کات، جیه‌جیکردن و تیگه‌یه‌شتنی سۆزی خودی و په‌یوه‌ندیکردن له‌گه‌ڵ ئەوانی تر له‌خۆده‌گریت، جیاوازی لیهاتوی کۆمه‌ل له چالاکی گۆیگرتن، لیهاتوی په‌یوه‌ندیکردنی زاره‌کی، لیهاتوی په‌یوه‌ندیکردنی نازاره‌کی، رابه‌ریکردن، گه‌شه‌پێدانی په‌یوه‌ندی، ناسینه‌وه‌ی به‌های جیاوازو چۆنیه‌کی خه‌ڵک، هه‌مه‌جۆری کلتوری ده‌گرێته‌وه.
- هاوسۆزی **Empathy** : ئاماژه به به‌توانایی ئەوه‌ی (چۆن له هه‌ستی خه‌ڵکی دیکه ده‌گه‌یت؟) ده‌کات، به تابه‌ته‌ی که‌ی بریاری دروستدەریت؟ هاوسۆزی تیگه‌یه‌شتنی هیزی جوله‌زانی و به‌توانایی له هه‌ستی هیزی جوله‌زانی خه‌ڵکه‌، که به‌شیکه له ناسینی هه‌موو په‌یوه‌ندییه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان، که چۆن کار له هه‌سته‌کان و ره‌فتارو هه‌لبه‌سه‌نگه‌وتدا ده‌کەن، به زۆری تابه‌ته به په‌یوه‌ندی شوینی کاره‌وه. ئەم پیکه‌اته‌یه‌ی زیره‌کیی سۆزداری بنه‌مای

²⁰ Namrata Punia, D. Jayanti Dutta, D. Yukti Sharma (2015: 970)

²¹ هه‌وار عومەر فەقی ئەمین (٢٠١٥): <https://positivepsychology.com/emotional-intelligence-theories/>

ناسینهوهی سۆزه، که توانا به تاک دمدات به گونجای له گهل خه لکی دیکه دا مامه له بکات و وه لامبداتهوه له تیزوانینیان بگات، به و مرگرتن و ناسینهوه په سه ندر دنی رهفتار و سۆزی نهوانی ترو چونه ناو جیهانی کهسی.

- هاندان Motivation: هاندانی خودی خوویی و بهرانبهرهکانی، کاتیک وهک پیکهاتهیهکی زیرهکی سۆزداری نهژمارده کریت، که نامازه به هاندانی ناوهکی دهکات. هاندانی ناوهکی به واته نهوهی که تاکیک پالنه بیت بو بینینی پئویستی کهسی و نامانجهکانی، هاندان له لایهن پاداشتی دهرهکی وهک خه لات، پاره، ناوبانگ، پاداشتی ناوهکی وهکو ریزلینان، لیهاتویی له حالتهی (ریزهندی) له نومبونی چالاکی.

Bar-On's EI) Bar-On تیوری توانستی زیرهکی سۆزداری (competencies Theory

Bar-On ده لایت زیرهکی سۆزداری بریتیه له سۆزداری و توانستی کومه لایهتی، که سیسته میکه بو پیکهوه به ستنی رهفتار، نهو رایوایه که توانست کاریگری له سهر توانا رهفتار ههیه. نهو تیوره له پینچ پیوه پیکدیت²²:

۱- درکپیکردنی خودی self-perception ؛ ۲- دهربرینی خودی؛ ۳- نیوتاکه کهسی؛ ۴- دروستکردنی بریار؛ ۵- بهرپیوه بردنی ستریس.

به گویره ی Bar-On نهو توانستانه وهک پیکهاتهیه زیرهکی سۆزداری وایه، که مرؤف بو رهفتار و په یوه ندی کردن راده کیشیت، که پانزده بهشی بو زیرهکی سۆزداری پینشیا زکرد، که بریتیین له²³:

۱- ریزگرتنی خود؛ ۲- هینانه دی خودی؛ ۳- به ناگایی سۆزداری خودی؛ ۴- دهربرینی خودی؛ ۵- رای خو سه پاندن ۶- سهر به خوویی؛ ۷- په یوه ندی نیوتاکه کهسی ۸- هاوسۆزی؛ ۹- بهرپر سیاری کومه لایهتی؛ ۱۰- چاره سهری کیشه؛ ۱۱- تاقیکردنهوهی راستی؛ ۱۲- کونترۆلی هاندهر؛ ۱۳- نهرمی؛ ۱۴- ستریس لیپوردهیی؛ ۱۵- گه شیبینی.

Mayer, Salovey, and تیوری توانایی زیرهکی سۆزداری Mayer, Salovey, and Caruso's EI ability Theory / Caruso

یه کهم نمونه تیوری بنهرهتی زیرهکی سۆزداری دهرکهوت له لایهن Mayer and Salovey (1993)، که رایانوایه (زیرهکی سۆزداری وهک زنجیره یهک لیهاتویی که زانین (بیر)، سۆز (ههست) کۆیده کاتهوه²⁴، نهو تیوره وایده بینیت، که (زانیا ری له تیگه شتنی درکپیکردنی سۆزداری و بهرپیوه بردنی سۆزداری په یاده بیت، که به کار دیت بو ناسان بیرکردنهوه ره بری کردن

²² <https://positivepsychology.com/emotional-intelligence-theories/>

²³ <https://positivepsychology.com/emotional-intelligence-theories/>

²⁴ D. Haybat Abdul Samad(2014:209)

له دروستکردنی بریار. ²⁵)، بناغهی چوار لق له تیوری زیرهکیی سۆزداریدا دوپاتدهکاتهوه، که به تاییهتمهندی سهرهکی ریبازی زیرهکیی سۆزداریی دادهنین. که Mayer, Salovey, and Caruso گهشهیان به توانای نهم چوار لقهی تیوری زیرهکیی سۆزداریدا، پینانوايه تواناو لیهاتوی زیرهکیی سۆزداریی دهتوانی بو نهم چوار بواره دابهشیبکهیت²⁶:

1. درکپیکردنی سۆزداریی **Perceiving emotion**: بهشی درککردنی سۆزداریی توانای ناسینهوهو درککردنی خودی و دهوروبهیری ههیه، ئاماژه به دیاریکردنی وردی سۆزداریی له نیو بایهخپیدان، دۆزینهوه، توانای دهستنیشانکردن و لیکدانهوهی هیمای سۆزداریی دهکات، وهک روخسار، چیرۆکی وینهیی، موسیقا، وینه، دهنگ، باری دهربرین، پهرچدانهوهو دهربرینی نازارهکی، ئامانج دهگریتهخۆ. نهمهش توانای دیاریکردنی سۆزداریی خودیهه له روی فیزیکی و باری دهرونی و بهئاگایی، که ههستیاری سۆزداریی نهوانی تر دهگریتهوه؛
2. بهکارهینانی ئاسانی بیرکردنهوهی سۆزداریی **facilitating thought using emotions**: توانای بهرهمهینان و بهکارهینانی ههستی سۆزداریهه، که یارمهتی بیرکردنهوه دهکات، ههروهک پهبویستی ههستی پهیوهندیکردن یان بهکارهینانی لهگهڵ نهوانی تر له پرۆسییی درککردن. نهمهش له ریگهی شیکردنهوه، بایهخپیدان، یان رهنگدانهوهی زانیاری سۆزداریی، که یارمهتی چالاکی درککردن دهکات، وهک لیدوان، چارهسهری کیشه، دروستکردنی بریار، سهرنجدان له تیروانینی نهوانی تر. تاک توانای بههیزی لهگهڵ بهکارهینانی سۆزداریدا ههیه، لهوانه دهییت بهتوانا بییت له دیاریکردن و چالاکی درککردنی، که زیاتر بوته هوی تهوژمی باری دهرونییان؛
3. تیگهیشتنی سۆزداریی **understanding emotions**: نهم بهشه نوینهرایهتی توانای تیگهیشتنی سۆزداریی دهکات، توانای تیگهیشتنی ئالۆزی سۆزداریی و باری سۆزداریی به تاییهت چون نهم سۆزانه دهگۆریت سات له دواي سات؟ چون ههستهکان تیگهلهکمهیت؟ که بهتوانایی دهگریتهوه له شیکردنهوهی سۆزداریی و بهئاگایی و بهرهبهپهشچون و بهردهوامبون بو گواستهوهی پهیوهندییهکان و نرخاندنی دهرئهنجامی سۆزداریی که نیشانه و جیاوازیکردنی ههستهکان لهخۆدهگریت، توانای تیگهیشتنی پهیوهندی نیوان جیاوازی سۆزداریی و گۆرینی سۆزداریهه، که چون به پنی کات و بارودۆخهکان دهگۆریت، نهمهش به بهشداری له گۆزانیاری زمانی سۆزداریی و سودهگرتن له دیاریکردنی جیاوازی سۆزداریی و ههسکردنی جیاوازی ههسته تیگهلهکان، که بههیزی تاک له نهم ناوچانه له تیگهیشتنی ئالۆزو گواستهوهی پهیوهندی نیوان سۆزداریی و ناسینی سۆزداریی ههیه، نهمهش نیشانهی فیربونه له نهمونهکانی پهشتر. بهمجوره ریگهدهکات له نایندهدا پهشبینی دهربرینی نهوانی تر بکات، بو نمونه تیگهیشتن له هاوپهشهکمهت ناومیدی دهستهکمهیت، به گۆرانیکی ورد له تونی ناخاوتن و دهربرینی، دهتوانییت پهیوهندی تاک و کهسایهتیان و توانای پهشهییان چاکبکهیت؛

²⁵ <https://positivepsychology.com/emotional-intelligence-theories/>

²⁶ 1-<https://www.researchgate.net>, 2- <https://positivepsychology.com/emotional-intelligence-theories>, 3- Namrata Punia, D. Jayanti Dutta, D. Yukti Sharma (2015: 973), 4- D. Haybat Abdul Samad(2014:209)

4. بەرپوھبردى سۆزدارى managing emotions: ئەم بەشەى سۆزدارى ئامازە بە تواناي كۆنترۆلى سۆزدارى و رېكخستن و سەرکەوتتى سۆزدارى خودى و ئەوانى تر دەكات، لە تواناي كردنەوى سۆزەكان و رېكخستنى خودى و تېگەشتن و گەشەكردنى كەسپىتى و بەرھوپېشبردنى ئامانج، كە كۆزانىارى خودى و بەئاگايى بەرپوھىدەبات دەگرېتەخۆ، وەك ئەو توانايانەى كە پېويستن لە تواناي پاراستن، گۆرېن، سەنتەرى وەلامدانەوى سۆزدارى (بە ئەرېنى يان نەرېنى)، كە ئەمە دەتواننېت رەنگېداتەوہ بۆ درېژەپېدانى باري دەرونى ئەرېنى لە بەرھەنگارى بارودۆخ، بۆ نمونە: جەھوگرتنى شادى لە كاتى كە دەبېت بېرىارى گرنىگ و دروستى بەدەيت.

ئەم چوار بەشە رېكخستنى پلەبەندە، ھەرىكە لە ئەم بەشانە داوادەكات، كە دركېنكردنى سۆزدارى بۆ رېكخستنى بەرپوھبردن لە رېگاي تواناي گونجاو لە ناو كەسايەتى تاك بە گشتى دروستبېت. تواناي (تېگەشتن و بەرپوھبردن)، بەشدارى ئاستى بەرزى (ستراتېژى) پروسەى دركکردن دەكات، بنیاتنانى لە سەر يەكەم و دوەم تواناي (دركکردن و ئاسانکردن)، بەشدارى خىراى پروسەى كارەكى لە زانىارى سۆزدارى دەكات، كە تا رادەيەك نوینەرايەتى بەشە جياكانى پروسەى زانىارى دەكەن، كە بە بېرکردنەوى دەبەستتەوہ لە ناو سېستەمى سۆزدارىدا، بەشى بەرپوھبردنى سۆزدارى پېكەوھىدەبستتەوہو يەكېدەمخات بۆ پلان و ئامانجى خۆى، ھەمو بەشەكانى پېكەتەى لېھاتويى بە پەرسەندن دەچېتە پېش بە ھوى بنەرەتى زياترى كۆزانىارىبەھەكان بۆ زياتر لېھاتويى ئالوز.

ئەم ميكانيزمانەش لە پروسەى پەروەردەدا، پروزگرام و شىوازى و انەوتنەوہ رۆلى سەرەكى دەگېرن، بۆ بەرجەستەكردنى و گەياندى بە خویندكاران بە دروستى بۆ گەشتن بەو ئامانجەى، كە بۆ سېستەمى پەروەردە دانراوہ.

٤/١: دەمارزانى پەيوەست بە زىرەكى سۆزدارى

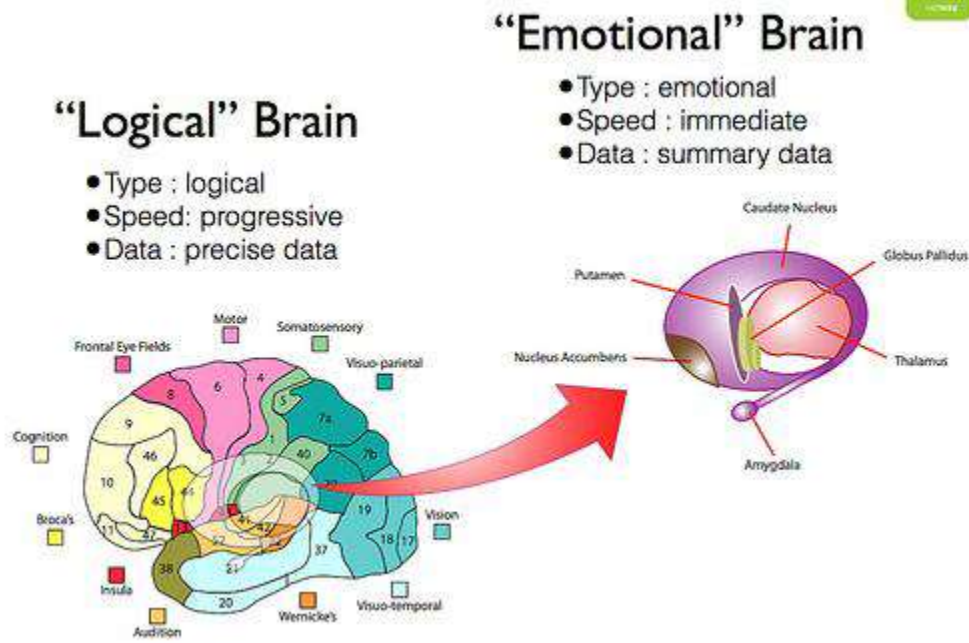
بە پېى ئەو تويزىنەوانەى لەم بارەيەوہ كراون، پروسەى فېربون و فېرکردن پەيوەندى تەواوى بە مېشكەوہ ھەيە، لېرەدا جەختدەخريتەسەر ئەوہى، كە ئايا زىرەكى سۆزدارى لە چ بەشكى مېشكەدایەو چ ناوچەيەكى مېشك بەرپرسە لە پروسەى وەگرتنى زىرەكى سۆزدارى؟ چۆن چالاكېرېن و بەگەرېخرين؟ بۆئەوہى لە رونكردنەوى زىرەكى سۆزدارىدا سودى لېوہرېگېرېت، بۆ وەلامى ئەم پرسیارانەش پېشت بە زانستى دەمارى دەبەستېن.

گرنىگى دەمارزانى لەوہدایە، كە زانىارى دەربارەى ئەركەكانى مېشك دەستدەكەوېت و رېنېشانەدەر دەبېت، بۆ بناغەدانانى پروگرام بتواننېت توانست و تواناكانى قوتابى پەرسەپېدات، رېگايەكە بۆ زانينى چۆنەتى و انەوتنەوہو زانينى گەشەدان بە بەھرەكانى قوتابى.

لەگەل پېشكەوتنى دەمارزانى و تەكنىكى وینەى مېشكى، زاناکان لە رېگاي تېگەشتنى زانستى كارکردنى مېشكى مروقەوہ، بەتوانابون لە جياكردنەوى سەنتەرى سۆزدارى لە مېشكەدا، كە ھەلەدەستېت بە پېدانى ھەست و سۆزدارى و بەرپرسە لە بېرکردنەوى ژېرى. زۆربەى زاناکان باومرېان واىە، كە سۆزدارى بەشپوھىەكى باش و دروست بەشدارى لە پېكەپېنان و دروستكردنى

برپارو هه‌ئبژاردنی دروستدا دهکات، که ئهمه‌ش به‌ئگه‌ی زیادبونی زیره‌کیی سۆزداریه، که کاریگه‌ری زۆر باشی له سه‌ر توانای فیربون و سه‌رکهوتنی له داها‌تودا هه‌یه.

دوو به‌ش له می‌شک په‌یوه‌ندیان به زیره‌کیی سۆزداریه‌وه هه‌یه²⁷: ۱- سیسته‌می لیمبی / The limbic system فیربون به هۆی هاندان، راهینانی فراوان، فیدباک. ۲- نیوکۆرتیکس The neocortex یارمه‌تی تیگه‌یشتن له چه‌مک و لوژیک ده‌دات، به‌شیکه له می‌شک که زیاتر ئامانج لئی راهینانی پرۆگرامه.

وینه‌ی می‌شکی زیره‌کیی سۆزدار²⁸

(هه‌ر وه‌ک له وینه‌که ده‌رده‌که‌وێت یه‌که‌م نیشانه‌ی بینایی به هۆی تۆری چاوه‌وه ده‌روات بۆ پلی بینینی چاو له می‌شکدا، ئه‌و شوینه‌ی که ده‌یگواز یته‌وه بۆ زمانی ناو می‌شک، پاشان زۆر به‌ی په‌یامه‌کان بۆ به‌رگی بینایی ده‌چن، ئه‌و شوینه‌ی که شیده‌کاته‌وه هه‌ئده‌سه‌نگینیت و ده‌یبرخینیت بۆ واتاو وه‌لامی گونجاو نه‌گه‌ر وه‌لامدانه‌وه‌که سۆزدار ی بیت نیشانه‌که ده‌چیت بۆ ئالوه‌کان / amygdala و چالاکیه‌کات که ناوه‌ندی/سه‌نته‌ری سۆزداریه، که به‌شیکه بچوک له نیشانه سه‌ر مه‌تاییه‌که راسته‌وخۆ له پلی بینینی می‌شکه‌وه ده‌چیت بۆ ئالوه‌کان ناردنی خیرا ریگه‌ده‌دات به خیرای وه‌لامبدر یته‌وه، به‌مجۆره ئالوه‌کان ده‌توانن ده‌ست به وه‌لامدانه‌وه‌ی سۆزدار ی بکه‌ن له پیش توپیکلی ناوه‌ند، که به ته‌واوی تیده‌گات که چی روده‌دات. (29)

²⁷ Namrata Punia, D. Jayanti Dutta, D. Yukti Sharma (2015: 971)

²⁸ <http://www.simplifyinginterfaces.com/2012/>

²⁹ [http://www.simplifyinginterfaces.com/2012/2-Jerome Bruner \(2014:19-20\)](http://www.simplifyinginterfaces.com/2012/2-Jerome Bruner (2014:19-20))

کاتیک بهکارهینریک ئهركيک جيبهجيدهکات بو ئهوهی ناوهرۆکی لاپهرهیهک شیبیکاتهوه بهیئ
ئوهی به میسک بلیت به چاو بهکارهیبهینیت، میسکی بهکار بهر له سئ چین پیکهاتوه³⁰: ۱- میسکی
خشوک* the reptilian brain ؛ ۲- میسکی سۆزدار the emotional brain ؛ ۳- میسکی
ژیریژی the logical brain .

میسکی سۆزداري فلتهریکه دهستههجي دهستهکات به بهواداگهران و ههلبژاردنی زانیاریهکان له
ناو پوختهی داتاگاندا، که بهشیوهیهکی شاراوو سهرنجراکیش شیدهکاتهوه، رۆلکی سهرهکی تری
ههیه، ئهویش به گرنگیهوه بهشداري له خهزنکردنی یادگهرا دهکات، له پیناو خهزنکردنی زانیاری،
دوپاکتردهوهو پشتگیریکردن بو ناو یادگهري دريژخایان و بهدهستهپینانهوهی زانیاری و
دروستهکردنی ئهزمون.

میسکی ژیریژی و میسکی سۆزداري بهشیوهی پراکتیکی به ههمان خیرایی ههست به ناوهرۆک
دهکن، که دهتوانیت هاوکار یان جیاوازییت له کۆنترۆلکردنی بیری سۆزداري و ئهوه رهفتارهی که
ههیهتی. کاتیک بهکار بهر له شونیک دهبروینیت، میسکی سۆزداري به نیشانهیهک دهینیریت،
میسکی ژیریژی ئهوه پیکهاتهیه لهخۆیدهگریت که دهیهویت شیبیکاتهوه، لهگهڵ ئهوهشدا میسکی
ژیریژی بریاردهدات ناوهرۆکهکه وهلامبداتهوه یان وهلامداتهوه، که پیشینی دهکات، بهشیوهیهکی
ئوتوماتیکی ههندیک جور پیشیرکی له نیوان ئهوه دوو جورهی میسکدا ههیه، له زوربهی زوری
حالهتهکان میسک درکدهکات، که نایا ریگری بکات له ئهركی میسکی سۆزداري بو ئهوهی تیشک
بخاتهسهر ئهركی درککردن و لیکردنهوهی سۆزداري؟ ههمو شیوهو فورمهکان پیشیرکییه له نیوان
میسکی درککردن و میسکی سۆزداري، که ئهههش ئهزمونیک خراپه بو بهکار بهر، بهلام کاتیک
ئهم دوو میسکه دهبنه تهواوکهری بهکتر میسکی سۆزداري واتایهکی پیدهدهت، که بهکار بهر ههستی
پیدهکات و میسکی درککردن دروستیدهکات، زوربهی شیوه زیرهکییه گونجاوهکان بهکار بهر
هاوناههنگ دهیت له ئهزمونیک ناوهکی³¹. (هوشی سۆزداري خیراتره له هوشی هوشداري، چونکه
جهستهی مرؤف سهرهتا کارلیک لهگهڵ میسکدا دهکات دواتر بیردهکاتهوه. بو نمونه ترس، تورهی،
خهفهت کاردانهوهی نهرینی دروستهکات، هوشی هوشداري وهک رۆبوت کاردهکات.³²)

بهشی دوهم

لهم بهشهرا هۆکارو دهستنیشانکردنی بابتهی زیرهکی سۆزداري چییهو چ سویدیکی له ناو پرۆسهی
فیربون و دانانی پرۆگرامی خۆیندندا ههیه، میسک و بیر چون کاردهکانهسهر فیربون؟ پاشان له

³⁰ <http://www.simplifyinginterfaces.com/2012/>

که پهپوهندی بهو رهفتارانه ههیه ، به میسکی سهرمتایی ناودهیرین، ئهوه بهشیوهی میسکی مرؤف که هاوتابه لهگهڵ میسکی کرکراگهکان*
که بهشیوهیهکی سهرمکی پهپوهندییان به خۆپاراستنهوه ههیه، شیوازه رهفتاره دیارهکان بریتین له بهرگیرکردن له خود، خیزان و مولک و
مالی کس، که رهفتاری سهرمتایی، ناعقلانی، یان بهرژهومندیخوازی بو دهگهریتهوه. کۆنترۆلی ئهركه گرنهگهکانی لهش دهکات وهک
لێدانی دل و ههناسدان و پلهی گهرمی لهش و هاوسهنگی.

³¹ <http://www.simplifyinginterfaces.com/2012/>

³² Namrata Punia, D. Jayanti Dutta, D. Yukti Sharma (2015: 970)

سەر ئەرکی پروگرامدانان چىيە؟ چۆن بتوانرئيت بەشئوھىيەك دابريئرئيت كە سود بە قوتابى بگەيھئيت؟ پەيرەمۇكردى مۇدىلى زيرەمكى سۆزدارى لە پروگرامدا چۆنە؟.

۱/۲: سودى زيرەمكى سۆزدارى لە فېربوندا

فېربون پئويستى بە بىرکردنەو ھەيە، كە كاريگەرى لە سەر چۆنئيتى بىرکردنەو ھەستكردىنمان ھەيە، كە ويستگەي نيوان بىرکردنەو ھەستەكانن، كە چۆن ھەست دەكەين، چۆنكە يارمەتيان دەدات پەيوھندى نيوان ھەست و بىرکردنەوكان دروستبەكەن، ھەك تاكئيك ريگەيپئيدەدات راھينان بكات لە سەر تواناي خۆريكخستنى ھەستەكان.

ئومۇزى تاك بريئيبە لە چالاككردىن و بىرو بىرکردنەمو درككردىن و ھەرگرتن و تيگەيشتن، كە مۇؤف لە ريگەي زمانەو ھەريدەبرئيت، ((بىرى مۇؤي لە ريگەي ھيما زمانئيبەكانەو ھەنوئيرئيت، بە واتا ھيما زمانئيبەكان ھەلگەرى بىرەكانن، بىر بەوي چالاكئيبەكى ئومۇزيبەو لە مئيشكدا گەلەدەئيبەت.))³³ كە بەمەش ھيما زمانئيبەكانى ناو پروگرام كاريگەرييان لە سەر رەفتارو ھەلسوكەوت و ئاكارو گوفتارو ھەرونى قوتابى ھەيەو رەنگەداتەو.

لە دارشتنى پروگرامدا پئويستە جەخت لە بايەخدان و ھەلئىزاردن و تاوتويكردىن و شيكردنەوي ھەر بىرئيك بۇ ديارىكردى خالە ئەرئينى و نەرئينى و بزاركردىن و ديارىكردى نامانجەكان بكرئيت، دەئيبەت مامۇستا شارەزايى زانئيارى ھەر ھەنگى ھەيئەت بۇ رونكردنەوي گرفت، لە ريگەي ھاندان، تيئيبىنى، پرسىيار، بەوي مامۇستا بابەتەكە ھەروژئينئيت و كار لە بىرکردنەمو بىروباومرو ھەلئويست و ھەلسوكەوت و رەفتارى قوتابى دەكات. لەمەو ئەركى سەرەكى فېربون و پەروھردە بريئيبە لە وروژاندن و بەگەرخستن و ئاراستەكردى بىرو پەروھردەكردى تاكى ژيرو داھينەرو وريا.

پروئسەي گەشەكردى زيرەكى سۆزدارى لە تەمەنئيكى بچوكەو دەستپئيدەكات، بە مەبەستى پەرمپئيدانى تواناي كۆمەلەيەتى- مەعريفەكانە، كۆرپە زنجيرەيەكى تەواو لە گونجاندىيان ھەيە، ھەربۆيە زيرەكى سۆزدارى لە قوتابىيانى خويندىنى بنەرەتى تا خويندىنى بالا پئويست و گونجاو بە پئى قوناغەكانى خويندىنى لە سادەو بۇ ئالوز گەشە بە توانستى سۆزدارى بدرئيت.

بە پئى توئيزنەوكان و پسپۇراني بواری زانستى زمانى پەروھردەيى بە تايبەت بواری زيرەكى سۆزدارى، سودى زيرەمكى سۆزدارى لە چەند خالئيكدا خراوھتەرو، كە بريئيبەن لە³⁴:

- ۱- باشتكردىنى پەيوھندى لەگەل خەلك؛ ۲- دروستكردىنى ھاوسۆزى ليھاتوبى و كارامەيى باشتەر؛
- ۳- كاركردىن لەگەل راستى و دروستى؛ ۴- يارمەتيان بۇ بەدەستەنئاننى ريز لە ئەوانى تر؛ ۵- بۇ بەدواداگرانى پيشەي باش؛ ۶- گۆراني بەريوھردن زياتر بە باوھرەو؛ ۷- لە دلەو چيژبينين لە

شيلان عومەر حەسەين (2015: 5) 33

Jerome Bruner (2014: 24-25) 34

کار؛ ۸- هستکردن به دنیای و هلوئیستی نهرینی؛ ۹- بو کهمکردنهوی ناستی فشار و دلهر اوکی؛
۱۰- زیادبونی داهینان؛ ۱۱- بو فیربون له هلهکان.

توانستی سۆزداری رۆلی بنهرتی له جیبهجیکردنی زیرهکی سۆزداریدا هیه، که Meshkat
(2017) and Nejati توانستی سۆزداری وک پیوانهیک بهمشپوهیه و سفیدهکهن³⁵:

۱- بهئاگایی خودی سۆزداری، بو نمونه: نهمه قورسه بو من بو تیگهیشتن لهو ریگایه که و سفی
دهکم؛

۲- رای خۆبهسهرداسهپین Assertiveness ، بو نمونه: نهوه زحمهته بو من به پیوه به لای
راست بوستم؛

۳- بایهخی خودی Self-regard ، بو نمونه: من هستیکی باشم دهربارهی خۆم نییه؛

۴- نازادی، بو نمونه: من ئهوانی تر پهسهندهکم بو دروستکردنی بریاریک بو خۆم؛

۵- هاوسۆزی، بو نمونه: من هستیارم بو هستهکانی ئهوانی تر؛

۶- پهپوهندی نیو تاکهکسی، بو نمونه: خهک بیردهکه نهوه لهوهی من دلخۆشم؛

۷- بهرپرسیاری کۆمه لایهتی، بو نمونه: حهزدهکم یارمهتی خهک بدهم؛

۸- چارهسهری کیشه، بو نمونه: به بوچونی من زالدبم به سهر گرفتهکاندا و ههنگاو به ههنگاو
لهگهلی دهرۆم؛

۹- تاقیکردنهوی راستی، بو نمونه: نهوه بو من گرانه بارودۆجی نوئ ریكبخهه؛

۱۰- نهرمی نواندن Flexibility، بو نمونه: نهوه بو من ناسانه بارودۆخی نوئ ریكبخهه؛

۱۱- لئیبوردهیی ستریس Stress tolerance ، بو نمونه: چون دهرانیت مامهله لهگهلی نیگهرانی
کیشهدا بکهیت؛

۱۲- کۆنترۆلی جوئه Impulse contro ، بو نمونه: نهم کیشهیه تورهبونم کۆنترۆلدهکات.

۲/۲: پهیرهوکردنی تیوری فیربون و زیرهکی سۆزداری له پروگرامدا

³⁵ <https://positivepsychology.com/emotional-intelligence-theories/>

۱-۲/۲: ئەركى پروگرامى خويندن

ئەرك بە واتە ئامانجى پروگرامى خويندن، كە بەشئويەھىكى زانستىيانە رىكخستن و بەرھوپىشېردنى تواناۋ لىھاتويى قوتابىيە، كېرۈكى پروسەى پەروەردەش قوتابىيە، ھەرلەبەرئەمەشە كە ئەركى پروگرامى خويندن زور قورس و گران و ئالوزھو پىويستى بە وردىنى و شارھزايى و تىروانىنى ورد ھەيە، بۇ ئەھى پروگرامىك دابرىژرېت، كە ھەمو ئامانجە پەروەردەھىيەكان بىنئىتەدى، بەرھوپىشېردنى گىانى نەتەوايەتى خزمەتكردى نەتەھو بەرھوپىشېردنى كۆمەلگەم داھىنان و گورانكارى و چارەسەرى كېشە و ھەلېژاردنى لىھاتويى و پەرسەندى پىشەيى و لىھاتويى كەسى و فېربونى چالاکى و كارامەيى فېركردن ۋەك بەشئىك لە چالاکى و زيادكردى تىگەشتن و ...تاد، بكرېت، دەرھەتى پىبدرېت كە بە وردى سەرنج لە بېرۈكە بدات، واتە لەگەل زىرەكى ئاومزىدا زىرەكى سۆزدارىيى و بېرى رەخنەگرانە فېرى قوتابى بكرېت، بەمجۆرە گورانى پىويست لە فېركردن، چالاکى فېربون، بابەتى خويندندا دەرھەتى، كە ئەمانە ئەركى گرنكى پروگرامى خويندن، كە پىويستە بايەخى پىبدرېت و لە پروسەى فېربون و فېركردندا رەچاوبكرېت.

ئەركى پروگرامى خويندن بە ئامانجى پەرمېندانى لايەنى ژىرى و باۋەرۋ رەھشتى و جەستەيى و دەرۋى و كۆمەلەھەتى قوتابىيە، لاۋازى لەھەر لايەنىك دەبىتە ھۆى كەمكورتى لە گەشەكردى قوتابىدا، كېشە لە كەسايەتى تاكدا دروستدەكات، بۇيە ھەلەھىكى گەورەھى، كە لايەنىك گرنكى پىبدرېت و لايەنەكانى تر پىشەتگويىخريت.

۲-۲/۲: پەروەردە پروگرام

پەروەردە بىنەمەى بىنەرھتى ۋەرگرتنى كوزانىارى و ئەزمونە پىشەنەھىيەكانە، كە ھەمو مرۋفېك پىويستىيەتى، لىرەشەھە گرنكى لەگەل پەروەردەدا توانا شاراۋەكانىش گەشەپىبدرېت، دەتوانىن بلىن پەروەردە پروسەھىكە يان رىگەھىكى دىارىكرارە بۇ ئەھى تاك كوزانىارى، تىگەشتن، رەھتارى دروست بەدەستبەئىت، گورنى ئاراستە رەھتارى تاكە لە رىگەھى ھەولدان بەراھىنان و فېركردنەھە.

لە رىگەھى دوزىنەھەھە تواناى بېركردەھە دركردن، بەمەش داھىنانەكان و تواناكانى قوتابى گەشەپىدەدرېت.

يەكېك لە خالە گرنەكانى پەروەردە ھاۋسەنگىكردە لە نىۋان تىۋرى و كارەكىدا، كە پىويستە پەيوەستبكرىن پىكەھە، بۇ تىگەشتن لەھەى چۆن و كەى و بۆچى نوپكارى پەروەردەھى لە كارەكىكردندا دەبىت، يەكېك لە گرتى پەروەردە جىاكردەھە تىۋرىيە لە كارەكىكردن، ئەمەش بە شىكردەھەى بابەتەكان و چۆنەتى ئەداكردىنان، دىارىكردن و بايەخدان بە ژىنگەھى فېربون، چىرۋىكىكى وپنەھى فراۋانكاراۋ، بىنېن، ھەستكردن، نەخشاندى ھىلكارى، بەناۋاخنى بابەتەكانەھە پەيوەستدەكات.

دارشتنى پروگرام چەند دروست و فراۋان بىت و رەچاۋى ھەمو بىنەماكانى نوسىنى پروگرام بكات، ئەۋەندەش وئەھەى وانەكە گرنكى بۇ سەركەھوتن و گەشتنى ئامانجى پەروەردە، بە ھەردولا

دەتوانریت نامانجەكە بېنكیت، بۆیە پئویستە پەروەرشیار بایەخ بە شیوازی فیربون بدات و رەچاوی جیاوازی وەرگرتنی قوتابی بکات، ھەر بۆیە پئویستە بایەخ بە گوئیگرتن لە ریگەیی خویندەنەوی دەق و چیرۆك و لیدانی قیدیوی دەنگی، گفتوگۆکردن و ئاخوتن لە سەر بابەت و وشەو دەق و وینەکان، نوسینی پیت و ھینماو پیشاندانیان و دەرختن و ریکخستیان بەشیوہی یاری ھیلکاری، پیشاندانی قیدیو، بەکار ھینانی لاسایکردنەوہو چالاکی و جولە.

زۆر گرنگە بایەخ بە لایەنی ناوکی و دەرەکی مندال لە قوتابخانەو خیزان و کۆمەلدا بدریت، چونکە ھەموو لایەنەکان رۆلیان لە پەرەپێدان و گەشەکردنی پرۆسەیی فیربوندا ھەیە. تاکەکان جیاوازن لە شیوازی وەرگرتن و فیربون و زیرەکی و جۆری درککردن و توانای تیگەیشتنی کۆزانیارییەکان، بەمەش شیوازی جیاواز لە وانەوتنەوہو گرنگیدان بە ھەموو شیوازە جیاوازمەکانی وەرگرتنی کۆزانیاری، یارمەتی خیراترو ئاسانتەر بۆ خەزنکردن و بە پرۆسەکردنی زانیاری دەدات، ئەمەش بە ھاندان و پشتگیریکردنی قوتابی، گفتوگۆکردن و دروستکردنی گروپی بچوک یان گەورە بۆ رۆنکردنەوہی بابەت و دۆزینەوہی زانیاری و شیکردنەوہو نوسینەوہی راگۆرینەوہ لە سەر سەرنج و تییینییەکان بە تیروانین لە بابەتەكە، ھەر وەھا بەکار ھینانی ریگای جیاوازی وەك ھیلکاری، نوسین، بەکار ھینانی تەکنەلۆژیا، پێشبرکی لە وەرگرتن و کۆکردنەوہی زانیارییەکان بە مەبەستی زیاتر ھەولدان، رەخساندنی ژینگەیی گونجاو و بارودۆخی پۆل، کە کاریگەری زۆری لەسەر بیرکردنەوہو وەرگرتنی زانیاری و تیگەیشتنی قوتابی ھەیە.

Jerome Bruner شەش پێوہر دەستنیشاندەکات، بۆ گەشەکردنی درکپێکردن یان گەشەکردنی وەلامدانەوہ³⁶:

1. وەلامدانەوہی بارودۆخ بە ریگای ھەمەجۆرە، نەك ھەمیشە بە ھەمان ریگا؛
2. رۆداوہەکان بکەیتە بەشیک لە خۆت/*Internalizing*/ ناوہکیکردن، لە ناو (سیستەمی خەزنکردن) کە لەگەڵ ژینگەو دەوروبەردا بگونجیت؛
3. توانای زمانی زیادبکریت؛
4. بەسیستەمکردنی/ریکخراوی کارلیکەکان لەگەڵ ماموستا (ماموستا، خیزان، یان رۆلی ھاوشیوہی تر)؛
5. زمان وەك ئامیریک بۆ ریکخستنی ژینگەو دەوروبەر؛
6. زیادکردنی توانای مامەلەکردن لەگەڵ چەندین داخواری.

٢/٢-٣: پەیرەوکردنی مۆدیلی تیوری فیربون و زیرەکی سۆزداریی لە پرۆگرامدا

پەرەپێدانی قوتاییان لە ریگەیی جیہەجیکردنی ناوہرۆکی کتییی خویندن و سیاسەتە پەروەردەییەکانیانەوہ، پەیرەوکردنی مۆدیلی زیرەکی سۆزداریی لە پرۆسەیی پەروەردەدا بۆ رەھینانی قوتایییە، لە قوناغی بنەرەتیوہ تا دەگاتە خویندنی بالآ، بەشیوہیەك لە سەرمتادا بە پێی

³⁶ <http://general.utpb.edu>

ناستی تیگه‌یشتنی قوتابی ده‌بیت و له‌گه‌ل تیپه‌رینی قوناغه‌کاندا گۆران له فیربون و به‌کاره‌ینانیدا ده‌کریت، که جگه له فیربونی ئەو زانست و زانیارییه‌ی، که له پرۆگرامی خویندندا هه‌یه، فیری ئەم بوارانه‌ی تر ده‌کریت:

- ۱- قوتابی فیری خود به‌ر‌یوه‌بردن و سه‌ر‌کردایه‌تی بکریت؛
- ۲- فیری متمانه‌به‌خوبون بکریت له ده‌رخستنی ده‌ر‌برین و کار و بیروکه‌کانی و په‌یوه‌ندیکردن له‌گه‌ل ئەوانی تر دا؛
- ۳- فیربیت، که چون لایه‌نه به‌هیزه‌کانی خوی چاره‌سه‌ربکات و لایه‌نه به‌هیزه‌کان په‌ره‌پیدات؛
- ۴- به‌ماکانی ناخوتن و شیوازه‌کانی فیربکریت، له‌گه‌ل خویندنه‌وه‌و تیگه‌یشتنی زمانی جه‌سته‌و ناوازی ده‌نگ، که به پنی کلتوری کومه‌لایه‌تی گۆرانی به‌سه‌ردادیت؛
- ۵- په‌یوه‌ندیکردن له‌گه‌ل هاوریان و کومه‌ل و هاوپۆله‌کانی فیربکریت، له ریگه‌ی راهینان و به‌کاره‌ینانی گفتوگوو چالاک‌ی له ناو پۆل بو پیشاندان و فیربونی هه‌نگاه‌ه‌کانی په‌یوه‌ندیکردن و کارکردن به‌گروپ، تا توانای سه‌ر‌که‌وتن و به‌ر‌یوه‌بردنی کاره‌کانیان له ناستی به‌رزدا بیت، به‌ریایه‌وه‌ گۆی له ناخوتنه‌کان بکریت و تیگات و بتوانیت مه‌به‌ست و تیپینییه‌کانی به‌رانبه‌ر و ده‌بکریت، به‌دروستی وه‌لامی په‌یوه‌ندییه‌کان بداته‌وه؛
- ۶- تیگه‌یشتن و زمانه‌ه‌وانی و چالاک‌کردنی فه‌ره‌نگی ناوه‌زی و په‌یوه‌ستکردنی بیره‌کان و ناوینته‌کردنیان و چاره‌سه‌ری گرفت هه‌نگاوی بو بنریت و فیربکریت و رابه‌ینریت، چونکه توانست و توانای زمانی رۆلکی گه‌وره له پرۆسه‌ی بیره‌کردنه‌وه‌و داهینانکاری و پرۆسه‌ی په‌روه‌رده‌و فیربون به‌گشتی ده‌گیریت؛
- ۷- فیربکریت چون قوتابیان تواناکانیاں په‌ره‌پیده‌ن و هانبدرین؟؛
- ۸- فیری به‌دواداگه‌ران، سه‌رنجدان، بیره‌کردنه‌وه‌و گه‌ران به‌دوای کوزانیارییه‌کان له سه‌ر خودو ده‌وره‌به‌ر بکریت؛
- ۹- ئاره‌زی پرسیارکردن و وه‌گرتنی زانیاری له ناخی قوتابیدا بچینریت و رابه‌ینریت به پرسیارکردن به‌دوای زانیاری و راستیه‌کاندا بگه‌ریت؛
- ۱۰- قوتابی فیربکریت، که ئامانج دیارییه‌کات و سه‌رنجدات و بایه‌خی پیدات له پاشدا بریاری دروست بدات؛
- ۱۱- هاوبه‌شیکردن و کارلێک‌کردن له‌گه‌ل هه‌سته‌کان و توانای به‌هه‌مه‌ینان و به‌کاره‌ینانی هه‌ستی سۆزداریه‌، که یارمه‌تی بیره‌کردنه‌وه‌و ده‌دات؛

۱۲- فیری کارلیککردنی کۆمه لایهتی بکریت، به کارلیککردن لهگهڵ خهڵکانی تر به جیهه جیکردن و تیگهیشنتی سۆزی خودی و پهیهوئدیکردن لهگهڵ ئهوانی تر لهخۆدهگریت، که کار له ههست و رهفتار و ههلسوکهوت دهکات؛

۱۳- ههستکردن به دنیای و ههلوئستی ئهرینی، زیادبونی داهینان؛

۱۴- فیربکریت چون زانیاری نوێ و راستی بدۆزیتهوهو به زانیاری کۆنهوهی بیهستیتهوه.

ئهجام:

۱- پهروهده بناغه ی گهشهسهندن و پهروهدهکردنی تاکی بهرهمهین و سهکردهو بهریوهبهری سهکرهتوه؛

۲- پهروهدهی سۆزداری پایهپهکی سهرهکیه بو ژیان له کۆمه لگادا بهو پنییهی دهبیت هاوبهشی بکهین و لهگه لیدا بژین؛

۳- گرنگه له پرۆگرامدا بایهخ به بنهماکانی زیرهکی سۆزداری بدریت و فهرامۆشنهکریت، بهمهش گهشه به توانست و توانای قوتابی دهدریت له ههموو قوناغهکانی خویندنیادا، چونکه کارامهیی زیرهکی سۆزداری زۆر گرنگ بو ئهدای مروّف و بهریوهبهرنی فیربونی سهکرهتوو، له لایهکی دیکهوه رۆلی مامۆستایان کاریگهری سهرهتایی له سهر دروستبوونی سۆزداری خویندکارهکه ههیه؛

۴- زیرهکی سۆزداری له تهمه نیککی بچوکهوه دهستپیدهکات، ههربۆیه زیرهکی سۆزداری له قوتابیانی خویندنی بنههتی تا خویندنی بالا پیویست وگونجاوه، به پنی قوناغهکانی خویندنی له ساده بو ئالوز گهشه به توانستی سۆزداری بدریت.

پیشنیار:

1. بایهخدانی توێژههرا به زانستی زمانی و پهروهدهو دهستنیشانکردنی ئهو ریگایانهی که سود به قوتابی دهگهیهنیت و هۆکاریکه بو فیربون و گهشهپیدانی بههره ی قوتابی.
2. دانهرانی کتیبی قوناغهکانی خویندن پیویسته رهچاوی ئهو بنهماینه بکهن که بو دانانی پرۆگرام پیویست و گرنگه.

سهرچاوه:

- ۱- ههوار عومهر فهقی ئهمین، ۲۰۱۵، بنهماکانی زمانی پهروهدهیی لهۆرۆگرامی خویندندا (زمانی کوردی وهک نمونه)، نامه ی ماستهر
- ۲- شیلان عومهر حسهین، ۲۰۱۵، ههلسهنگاندنی دروسته ی کۆزانیاری پرۆگرامی خویندنی قوناغی بنههتی، خویندنی کوردی وهک نمونه، گۆفاری زانکۆی راپهرین، ژماره ۲

٣- ياسر العيتى، و. كمال شيخ حسن (2007)، زير هكى عاتيفى له خيزاندا، چاپخانهى ياد، سلیمانى

- 4 Tota Martaida, Nurdin Bukit, Eva Marlina Ginting, 2017, The Effect of Discovery Learning Model on Student's Critical Thinking and Cognitive Ability in Junior High School, IOSR Journa, Volume 7, Issue 6
- 5 - Namrata Punia, D. Jayanti Dutta, D. Yukti Sharma, 2015, International Journal of Scientific and Engineering, New Delhi, India, Volume 6, Issue 5
- 6- <https://www.researchgate.net>, Marina Fiori and Ashley Vesely, (Emotional Intelligence as an Ability: Theory, Challenges, and New Directions.
- 7 D. Haybat Abdul Samad, EMOTIONAL INTELLIGENCE, European Scientific Journal, 2014, Volume 2
- 8 - <https://positivepsychology.com/emotional-intelligence-theories/>
- 9- <http://www.simplifyinginterfaces.com/2012/01/designing-a-user-experience-for-brains-that-are-10000-years-old>
- 10 - www.glencoe.mheducation.com
- 11- <http://general.utpb.edu>
- 12 - <http://www.medies.net>
- 13 - Understanding emotional intelligence ،2014 ،Jerome Bruner
- 14 - <https://core.ac.uk/reader/> John D. Mayer, what is Emotional Intelligence? 2004

Reference :

- 1- Hawar Omar Faqe Amin, 2015, Principles of Educational Language in the Curriculum (Kurdish Language as an Example), Master's Letter
- 2- Shilan Omar Hussein, 2015, Accurate Evaluation of Primary Education Curriculum, Kurdish Education as an Example, Journal of Raperin University, No2
- 3- Yasser al-Aiti, translator. Kamal Sheikh Hassan (2007), Emotional Intelligence in the Family, Yad Printing, Sulaimani

- 4- Tota Martaida, Nurdin Bukit, Eva Marlina Ginting, 2017, The Effect of Discovery Learning Model on Student's Critical Thinking and Cognitive Ability in Junior High School, IOSR Journa, Volume 7, Issue 6
- 5- Namrata Punia, D. Jayanti Dutta, D. Yukti Sharma, 2015, International Journal of Scientific and Engineering, New Delhi, India, Volume 6, Issue 5
- 6- <https://www.researchgate.net>, Marina Fiori and Ashley Vesely, (Emotional Intelligence as an Ability: Theory, Challenges, and New Directions.
- 7- D. Haybat Abdul Samad, EMOTIONAL INTELLIGENCE, European Scientific Journal, 2014, Volume 2
- 8- <https://positivepsychology.com/emotional-intelligence-theories/>
- 9- <http://www.simplifyinginterfaces.com/01/2012/designing-a-user-experience-for-brains-that-are-10000-years-old>
- 10- www.glencoe.mheducation.com
- 11- <http://general.utpb.edu>
- 12- <http://www.medies.net>
- 13- Understanding emotional intelligence ‘2014 ‘Jerome Bruner
- 14- <https://core.ac.uk/reader/> John D. Mayer, what is Emotional Intelligence? 2004